

פקטורית אשרסון חד-שנתי המבשיל פירות בקרקע (דצמבר 2022)

ערגה אלוני

פתיח: **פקטורית אשרסון** *Factorovskya aschersoniana* הינו צמח עשבוני חד-שנתי מהקטניות שרוע על פני הקרקע. העלה מורכב תלתני, בבסיס הטרף 2 עלי לואי משוננים. שלושת העלעלים נישאים בקצה הפטוטרת. הפרחים צהובים פרפרניים בעלי 5 עלי גביע 5 עלי כותרת, 10 אבקנים. השחלה עילית נישאת על נושא שחלה. לאחר האבקה נושא השחלה מתארך ומחדיר את השחלה להבשלה בקרקע (גיאוקרפיה). הפרי תרמיל כדורי המכיל 2 זרעים.

פקטורית אשרסון *Factorovskya aschersoniana* (בעבר פקטורובסקית אשרסון), הינו צמח חד-שנתי עשבוני ממשפחת הקטניות. הצמח שרוע על-פני הקרקע בגובה 5-10 ס"מ, גבעוליו קרחים ומסועפים, העלים מסורגים על הגבעול. בבסיס העלה צמוד לפטוטרת מצויים שני עלי לואי משוננים (פינברון-דותן, דנין, 1991). העלה מורכב תלתני, בעל 3 עלעלים הממוקמים בקצה הפטוטרת. אורך עלעל 2-3.5 מ"מ, רוחבו 2.5-4.5 מ"מ, שפתו משוננת (דנין, פליטמן 1982). זוג עלעלים קרובים זה לזה, מסודרים נגדית, עלעל שלישי ממוקם ביניהם, מקושר באמצעות פטוטרת קצרה.

פקטורית אשרסון, מימין: הצמח שרוע ע"פ הקרקע ענפיו צפופים ומסועפים. משמאל: העלה מורכב תלתני, הפרחים קטנים עם מבנה פרח פרפרני. צילמה ערנה אלוני ©

הפרחים דו-מיניים נישאים על עוקץ קצר יושבים בודדים או בזוגות בחיק העלים, צבעם צהוב. גודל פרח כ-3 מ"מ ומשך חייו הוא יום אחד בלבד. לפרח מבנה פרפרני, הגביע בן 5 עלים ירוקים מכוסה ריסים, שני הגביע אורכם כמחצית אורך צינור הפרח. עלי כותרת 5: המפרש -העלה הגדול מורחב ובולט, משונץ במרכז שפתו העליונה. בבסיסו משני צידי המפרש ממוקמים 2 עלים קצרים המכונים משוטים החופים על סירה המורכבת מ-2 עלים הדוקים ביניהם חבויים אברי המין. אבקנים 10 זירי 9 מהם מאוחים חלקית סיב השחלה, אבקן אחד חופשי המאבקים בולטים, חופשיים. השחלה עילית נישאת על נושא שחלה (גניפור), בנויה מ-2 מגורות. הפרח מואבק ע"י חרקים. לאחר ההפריה נושא השחלה מתארך מאד (עד כ-10 ס"מ) ומחדיר את השחלה לקרקע (זהרי 1987) ממנה היא קולטת יוני אשלגן ומבשילה תרמילים כדוריים בהם 2 זרעים שנובטים לסירוגין ולא יחד באותה שנה. תופעת הבשלת הפרי בקרקע קרויה גיאוקרפיה והיא מוכרת מצמח התרבות **אגוז-האדמה** (בוטנים). היתרונות האדפטיביים של גיאוקרפיה מאפשרת הישרדות גבוהה של צאצאים באותם בתי גידול של ההורים, בריחה מאכילת הפירות ע"י אוכלי עשב, השמדת הצמח בשריפות והארכת תקופת ההתפתחות של הפירות (Dun-Yan, Yang, Ai-Bo, 2010) מאידך מאחר והזרעים לא מתרחקים מצמח האם ונשארים בסמיכות לו, ישנה הגבלה בפיזור זרעים ונמנעת תפוצה למרחק, הגירה וגידול אוכלוסייה מרחבי. כמו כן, הנבטים מתפתחים ממשאבים מוגבלים בהיותם משותפים לפרטים רבים באותה אוכלוסייה. הצמח פורח מדצמבר עד אפריל.

פקטורית אשרסון מימין: פרח ועלה מורכב תלתני בהגדלה. צילם ליאור אלמגור ©. באמצע: גבעול נושא משני שחלות על נושאי שחלה. משמאל: בחלק התחתון של התמונה נראה נושא שחלה שהתארך וחדר לקרקע בה מבשילים הפירות (גיאוקרפיה) ©

הצמח **פקטורית אשרסון** גדל על קרקעות חוליות יבשות מהודקות באזור מזרח הים התיכון. בשטחי בור, בבתה ים-תיכונית בקרחות חורש ובערבה. נדד מטורקיה דרך ישראל דרומה לנגב לחצי האי סיני ומצרים. הצמח נפוץ ברוב אזורי הארץ.

בעבר הצמח נכלל בסוג **גרגרנית** ושמו היה **גרגרנית אשרסון** (*Medicago hypogaeae*). אייג הגדירו כסוג חדש בקטניות ושמו הוסב ל-**פקטורבסקיה אשרסון** (*Factorovskya aschersoniana*) (זהרי 1976), על שם אליעזר פקטורבסקי בוטנאי שפעל באזור בין המאות 19-20. השם כאמור קוצר ל**אהרונסונית פקטורי** (רוזנברג 2017) והוא קרוב ל**גרגרנית ולאספסת** ויחודו הוא בהטמנת פריו בקרקע.

ספרות

זהרי מ. 1976 מגדיר חדש לצמחי ישראל עם עובד.

זהרי מ. 1978 כל עולם הצמחים. עם עובד.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.

דנין א. פליטמן ע. (אלון עורך) 1982. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע כרך 10 עמ' 173.

רוזנברג א. 2017. איג ופקטורובסקי ממניחי היסוד למדע הבוטניקה בארץ ישראל, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

Boulos, L. (1999). Flora of Egypt 1: 1-419. Al Hadara Publishing, Cairo.
.[Cited as *Medicago hypogaea*

Dun-Yan T. ZHANG Yang z. WANG Ai-Bo w. 2010 A review of geocarpy and amphicarpy in angiosperms, with special reference to their ecological adaptive significance. <https://www.plant-ecology.com>

Zohary M. 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem vol. 1 p. 41

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע. פקטורית אשרסון חד-שנתי המבשיל פירות בקרקע (דצמבר 2022)
https://www.kalanit.org.il/monthly_blooms/factorovskya_aschersoniana_12/_22

פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 8.
